

De wolf: een beschermde diersoort?

De wolf is in Nederland een beschermde diersoort. Vroeger kreeg je betaald om er een af te schieten, want die beesten zijn levensgevaarlijk – zoals de sprookjes ons leren.

Nu moet je juist betalen als je het dier wederrechtelijk van het leven berooft, want het is beschermd en eigenlijk niet gevaarlijk – sprookjes, daar geloven we niet in. Persoonlijk ben ik blij als er tussen mij en de wolf een hek staat wanneer ik ze tegenkom in de dierentuin, vooral als ik zie hoe ze een stuk vlees wegwerken.

Maar goed, van natuurbeleid heb ik geen verstand. Van een bepaald soort wolven iets meer. Die komen we namelijk in de bijbel tegen. Daar worden dwaalleraars met hun dwaalleer verscheurende wolven genoemd. En nu is de vraag: is de wolf binnen de kerk ook een beschermde diersoort geworden?

In dit artikel wil ik eerst kijken naar de waarschuwing tegen dwaalleer zoals we die tegenkomen in de Bijbel. Vervolgens noem ik een voorbeeld uit de geschiedenis dat duidelijk maakt dat zelfs het kleinste verschil toch van het grootste belang kan zijn. Daarna toon ik aan dat de aandacht voor dwaalleer in de praktijk van het huidige kerkleven is verminderd, en tenslotte zoek ik de verklaring daarvoor in ons geestelijk milieu.

De Bijbel over dwaalleer

Toen Paulus aan het einde van zijn derde zendingsreis onderweg was naar Jeruzalem, kwam hij ook langs Milete. Daar stuurde hij bericht aan de oudsten van de kerk in Efeze dat ze naar hem toe moesten komen. Hij wilde ze nog een laatste instructie geven. We lezen zijn emotionele toespraak in Handelingen 20:17-35. Midden in die toespraak getuigt hij ervan dat hij in zijn verkondiging niets heeft achtergehouden, maar juist 'de volle raad van God' heeft verkondigd. 'Vanaf de preekstoel' en bij mensen thuis heeft hij het gehad over bekering tot God: redding is er door Christus en wie bij Hem hoort begint een nieuw leven (vers 20-21). Geen onderdeel van de leer, geen onderdeel van de ethiek, geen onderdeel van het geestelijk leven heeft Paulus achtergehouden, maar hij heeft Gods Woord laten spreken in zijn verkondiging. Het kan dus niet aan zijn verkondiging liggen dat sommigen verloren gaan. Het werk dat Paulus begonnen is moet nu voortgezet worden. De oudsten zelf zijn nu de wachters over de kudde – ja, de herders.

Zelfs in ons land zien we dat schapen voor wolven niet veilig zijn. Ook al mogen de boeren ze niet neerschieten, dat er

bescherming tegen de wolf moet zijn is wel duidelijk. Zo is het ook met de kudde van de gemeente. Die moet beschermd worden tegen wolven. De wolven verscheuren de gemeente door dwaalleer, oftewel: door dat wat niet in overeenstemming is met de volle raad van God. Wanneer je daarvan afwijkt, raak je namelijk zomaar het zicht op de Heer Jezus kwijt. Door dwaalleer wil de duivel eenvoudigen wegtrekken bij hun Heiland.

Door dwaalleer wil de duivel eenvoudigen wegtrekken bij hun Heiland

Een voorbeeld: stel dat iemand ontkent dat Jezus ontvangen is van de Heilige Geest, geboren uit de maagd Maria. Dan raakt buiten beeld dat Jezus enerzijds werkelijk God is, die ons vlees heeft aangenomen en de erfzonde heeft doorbroken - en dat Hij anderzijds tegelijk echt mens is, één van ons.¹ Door dit soort dwaalleer kan een gemeentelid weg dwalen bij Christus. Dat is wat een wolf bereikt. En daarmee bereikt hij wat Satan wil, die rondgaat als een briesende leeuw, op zoek naar wie hij kan verslinden (1 Petr. 5:8). Daarom moet een herder van de kerk niet twijfelen als dwaalleer wordt gezien: daar moet korte metten mee worden gemaakt. En als iemand dan in dwaalleer volhardt? Daar is Paulus ook duidelijk over: ga hem uit de weg (Rom. 16:17-18).

Hiermee wil ik geen pleidooi voeren voor intolerantie. Het is belangrijk het gesprek aan te gaan, juist met andersdenkenden, om zo te proberen tot elkaar te komen. Maar wel vanuit de vooronderstelling dat wat uitgaat boven de Schrift geen plaats heeft in de kerk (1 Kor. 4:6).

Een voorbeeld uit de geschiedenis

Toch is het niet altijd zo makkelijk om te zien dat iets dwaalleer is. Nog moeilijker kan het zijn om te zien dat verschil van inzicht er echt toe doet. Vaak lijkt het maar theologenpraat. Ik hoor mensen dan zeggen: als ze nu eens wat minder schreven, zou er minder ruzie zijn. Dat moet theologen ook nederig maken: is het niet vaak zo dat wij de zaken groter maken dan ze

zijn? Laten wij ons niet te vaak voorstaan op verheven kennis, in plaats van dat wij nederig blijven luisteren naar de Schrift? We zouden langzamer moeten zijn in het spreken en meer oog moeten hebben voor de balk in ons eigen oog. Laten we bij elkaar niet vallen over elk woord, want wie is er foutloos in z'n spreken? Laten we vragen aan elkaar stellen in plaats van de antwoorden van tevoren in te vullen. Maar laten we daarbij ook toetsen en het goede behouden. Want de geschiedenis maakt duidelijk dat dit nodig kan zijn.

Momenteel lees ik het tweede deel van de fenomenale dogmenhistorie van Jaroslav Pelikan.² Dit tweede deel gaat over de oosters-orthodoxe kerk en een van de hoofdstukken handelt over de twee naturen van Christus.

Moeten we zeggen dat de Heer Jezus één of twee willen had?³ Wilde Hij iets met Zijn goddelijke natuur én iets met Zijn menselijke natuur, of waren die twee samengekomen tot één wil? Het is begrijpelijk als je nu denkt: Kom, dat is toch gedoe om een millimeter van de leer! Daar zegt de Bijbel toch niets over? Waarom moeten we daar moeilijk over doen? Laten we ons richten op wat de Heer Jezus heeft gezegd en gedaan, Hem samen belijden als onze verlosser, en verder het elkaar in deze zaak niet te moeilijk maken. We weten het niet precies - en boeken erover zorgen alleen voor onrust.

En toch... Het gaat wel degelijk over een belangrijke zaak. Stel nu eens dat de Heer Jezus inderdaad maar één wil heeft gehad, een 'god-menselijke' om het zo maar te zeggen. Dan is zijn menselijke wil zo volledig verbonden aan de goddelijke dat Hij feitelijk geen menselijke wil meer over heeft. Maar als dat zo is, is Hij dan wel écht mens? Wat betekent het dan als Hij bidt: 'Maar laat het niet gebeuren zoals Ik het wil, maar zoals U het wilt' (Mat. 26:39)? Is Hij dan Zijn broeders wel in *alles* gelijk geworden, op de zonde na? Als Jezus niet een menselijke wil heeft gehad, heeft Hij - de tweede Adam - dan wel als mens de gehoorzaamheid volbracht?

Johannes Damascenus, een monnik die leefde rond het jaar 700, schreef: 'Als Hij de menselijke wil niet heeft aangenomen, dan is dat wat het eerst heeft geleden niet geheeld'.⁴ Want het is toch de menselijke wil die als eerste toegaf aan de verleiding van de duivel.

1 Vgl. Zondag 14 van de Heidelbergse Catechismus.

2 Pelikan, J., *The Christian Tradition. A History of the Development of Doctrine. 2. The Spirit of Eastern Christendom (600-1700)*, Chicago: Chicago University Press, 1974/1977. Het gedeelte dat ik bespreek staat op pag. 62-75.

3 Daar ging de vraag aan vooraf of de Heer Jezus één of twee daden uitvoerde wanneer Hij iets deed. Voor de duidelijkheid laat ik dit achterwege.

4 Citaat uit het aangehaalde werk van Pelikan, p. 75

Zo blijkt dat een schijnbaar onbelangrijke zaak – hoogst filosofisch van aard – wel degelijk tot grote problemen kan leiden, want ‘juist omdat Hij zelf op de proef werd gesteld en het lijden volbracht heeft, kan Hij ieder die beproefd wordt bijstaan’ (Hebr. 2:18).

Oog voor dwaalleer: toen...en nu!

In tweeduizend jaren kerkgeschiedenis is het duidelijk geworden dat de bijbelse instructie om de wolven niet in de kudde toe te laten, geen loze waarschuwing is. Het blijft van het grootste belang. Want de duivel wil niets liever dan de schapen weg leiden van de goede Herder, door zich als een engel van het licht te vermommen (2 Kor. 11:14). Terecht is in de gereformeerde kerken daarom altijd aandacht geweest voor het weren van dwaalleer.

Dat hier verandering in is gekomen, wordt duidelijk als we de kerkorde van 1978 en de concept-kerkorde van de te vormen Nederlandse Gereformeerde kerken naast elkaar leggen. Ik kies voor de kerkorde van 1978 omdat die nog geënt is op de Dordtse kerkorde, en die traditie duidelijker verwoordt dan de kerkorde van 2014.

In artikel 55 van de kerkorde van 1978 lees ik: ‘Voor het weren van valse leer...moeten de predikanten en ouderlingen onderrichten, weerleggen, waarschuwen en vermanen (...)’. Een taak die zich ook uitstrekt tot de Theologische Universiteit. In artikel 18 van diezelfde kerkorde staat: ‘Tot de taak van de hoogleraren in de theologie behoort ... het verdedigen van de zuivere leer tegen ketterijen en dwalingen’. Ook in de visitatie speelt het waken tegen dwaalleer vanouds een rol. Artikel 44 van de kerkorde van 1978 zegt: ‘De visitatoren zullen onderzoeken of de ambtsdragers ieder voor zich en gezamenlijk hun ambt trouw vervullen, zich houden aan de zuivere leer (...)’.

In de concept-kerkorde is erg weinig oog voor dwaalleer. Alleen bij het hoofdstuk over kerkelijk toezicht staat dat de kerk bijzondere zorg geeft aan leden die door hun opvattingen tekort doen aan Gods eer en daarmee hun eigen behoud en het heil van de gemeente in gevaar brengen (art. D1.1). Maar verder wordt er geen melding van gemaakt, noch bij het ambt van predikant, noch bij dat van ouderling, noch bij de visitatie. Ook bij de taak van de opleiding zie ik dit niet staan.⁵ Tel daarbij op dat de kerkorde bewust ruimte laat voor een open avondmaalsbeleid, een lossere visie op het huwelijk heeft (het sluiten van een huwelijk wordt slechts ‘bevorderd’ door de

In de concept-kerkorde is wel veel ruimte voor afwijkende meningen maar erg weinig oog voor het weren van dwaling

kerkenraad), en geen enkele liturgische sturing geeft maar juist de formulieren optioneel maakt, en het wordt duidelijk dat er wel veel ruimte is voor afwijkende meningen maar erg weinig oog voor het weren van dwaling.

Een begin van een verklaring

De vraag is natuurlijk hoe dit komt. Als er zo duidelijk een bijbelse instructie is, en als er zoveel voorbeelden uit de geschiedenis zijn, en als we uit een traditie komen die het weren van dwaalleer hooghoudt, hoe kan het dan dat het toch zo tussen onze vingers doorglijdt? Ik geef een drietal oorzaken, waarmee ik niet beweer uitputtend te zijn. Ik stip ze ook slechts aan, in plaats van ze diepgaand te analyseren.

Het heeft, mijns inziens, te maken met het postmoderne levensgevoel, waarin waarheid persoonlijk is geworden. Er kunnen immers alternatieve feiten zijn. Wat iemand denkt en voelt is voor die persoon de waarheid, en wie ben ik dat ik daar iets van vind? Wie is die ander, wie is de ambtsdrager, dat hij wat vindt van wat ik geloof?

Deze onzekerheid over de waarheid en wie ‘ik’ dan ben, zien we in tal van culturele uitingen. Ik denk bijvoorbeeld aan de lange trits van superheldenfilms die de afgelopen jaren is uitgekomen. Vaak zijn deze superhelden getroebleerde figuren die onzeker zijn over zichzelf en over morele kwesties. Daarnaast draaien de films vaak om de ethische vraag naar de juistheid van het gedrag van de superheld, en de diepe ambivalentie tussen henzelf als persoon en hun daden. Wie ben ik eigenlijk en waarom ben ik hier? Wat is goed? En is er een waarheid waaraan je dat kunt toetsen? En zo ja, wie bepaalt die waarheid?⁶ Bij zo’n fundamentele onzekerheid over het bestaan, is waarheid niet absoluut maar persoonlijk: mijn waarheid.

Een tweede oorzaak is de problematisering van de Schrift. Wij belijden dat deze duidelijk is. Ondertussen gelooft het grootste gedeelte van de gemeenteleden daar niets meer van.

Ze ervaren het lezen van de Bijbel als moeilijk, het staat ver van hen af. Als ze denken iets te snappen, dan is er wel een theoloog die zegt dat het juist het tegengestelde betekent. Zo komen we er langzaam toe dat we er niet meer op vertrouwen dat de Heilige Geest ons door middel van de Bijbel leidt in de volle waarheid.

Een derde element dat bijdraagt is het grote verlangen naar heling. We leven in een gebroken wereld. In die gebroken wereld is ook de kerk gebroken. Iedereen voelt dat dit niet is hoe het leven zou moeten zijn. In de seculiere wereld uit zich dit in de diepe drive om door technologie, allianties en politiek de wereldproblemen eronder te krijgen ('samen krijgen we corona eronder', 'de enige weg uit de crisis is innovatie'). In de kerk leidt dit tot de diepe drive de versplintering op te heffen. En wie zal ontkennen dat dit goed is? Er is de bijbelse opdracht tot eenheid. Daarbij past ons een verdraagzame houding die wil leren van de (geloofs)opvattingen van de ander. Maar die houding moet er niet toe leiden dat we het niet over waarheid en leugen durven te hebben. Net zomin als we van een mug een olifant moeten maken, moeten we van een olifant een mug maken. We moeten blijven onderscheiden waar het op aan komt: het verhullen van dwaalleer is als het verhullen van een etterende wond.

Ten slotte

'Laten we kijken naar wat ons bindt.' Het is een veelgehoorde uitspraak. En ik ben het ermee eens, laten we daarnaar kijken. Maar laten we niet wegmoffelen wat tussen ons instaat en het onder de loep nemen: is het dwaalleer? Soms zeg je: we zijn het niet eens, maar het is ook geen dwaalleer, en dan kunnen we elkaar verdragen. Onderscheid in meningen en visies is een zegen. Die ander is niet direct een leugenaar. Sterker nog, het is goed mogelijk dat *ik* het fout heb! Maar laten we ons er wel van bewust zijn dat er dwaalleer is, en als kerken maatregelen treffen om ze buiten de deur te houden.

Want de wolf is in de kerk geen beschermde diersoort. ■

5 In de kerkorde van 2014 staat dit ook niet, maar wordt verwezen naar het statuut dat door de synode wordt opgesteld. Daarin wordt bestrijden van dwaling genoemd in artikel 29.2.

6 Dit kun je ook zien in de hedendaagse literatuur. Denk bijvoorbeeld aan *The Unconsoled* van Nobelprijswinnaar Kazuo Ishiguro en *Here We Are* van Graham Swift.

Het verhullen van dwaalleer is als het verhullen van een etterende wond

